

УДК 361.77:008

Пінчук Олег Олександрович

Здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Pinchuk Oleh

Obtaining a first higher education (bachelor's) level

Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine

ORCID: 0009-0008-8856-0120

.....
Холоденко Олена Віталіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Kholodenko Olena

candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of foreign languages

Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5839-969X

[https://doi.org/10.60022/3\(2\)-5GF](https://doi.org/10.60022/3(2)-5GF)

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ INTERCULTURAL COMMUNICATION

Анотація. У статті досліджується поняття міжкультурної комунікації, її історичний розвиток та основні напрямки вивчення проблеми. Аналізуються внески вітчизняних та зарубіжних науковців, що спеціалізуються на питаннях міжнародної комунікації. Особлива увага приділяється вербальним та невербальним засобам комунікації, їх ролі у забезпеченні ефективного обміну інформацією між представниками різних культур. Розглядаються соціокультурні аспекти, які впливають на процес міжкультурної взаємодії, включаючи культурні відмінності, цінності та соціальні норми. На основі проведеного аналізу робляться висновки щодо сучасних тенденцій та перспектив розвитку міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, вербальні засоби, невербальні засоби, соціокультурні аспекти, міжнародна комунікація, культурні відмінності, комунікативна ефективність.

Summary. The article examines the concept of intercultural communication, its historical development and the main directions of studying the problem. The contributions of domestic and foreign scientists specializing in international communication are analyzed. Special attention is paid to verbal and non-verbal means of communication, their role in ensuring effective exchange of information between representatives of different cultures. Socio-cultural aspects that influence the process of intercultural interaction are considered, including cultural differences, values and social norms. Based on the analysis, conclusions are drawn regarding current trends and prospects for the development of intercultural communication.

Keywords: intercultural communication, verbal means, non-verbal means, socio-cultural aspects, international communication, cultural differences, communicative effectiveness.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжкультурна комунікація набуває все більшого значення, оскільки взаємодія між представниками різних культур стає невід'ємною частиною соціального, економічного та політичного життя. Зростання міжнародної торгівлі, розвиток інформацій-

них технологій та підвищення мобільності населення сприяли збільшенню контактів між людьми з різним культурним, мовним та соціальним походженням. Однак разом з цими можливостями з'являються і значні виклики, пов'язані з ефективним обміном інформацією та уникненням комунікативних непорозумінь.

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Однією з ключових проблем міжкультурної комунікації є різноманітність вербальних і невербальних засобів спілкування, які можуть мати різне значення в різних культурах. Наприклад, жести, міміка, тон голосу, особистий простір можуть сприйматися та інтерпретуватися по-різному, що часто призводить до нерозуміння намірів та емоцій іншої людини. Це особливо актуально в бізнесі, дипломатії, освіті та інших сферах, де ефективна комунікація є ключовим фактором успіху.

Таким чином, вивчення міжкультурної комунікації є важливим не тільки для теоретичного осмислення процесів взаємодії різних культур, але й для практичного застосування цих знань у різних сферах життя. Вивчення вербальних і невербальних засобів комунікації, соціокультурних аспектів дозволяє виявити основні бар'єри та розробити стратегії їх подолання, тим самим сприяючи підвищенню ефективності комунікації та гармонізації міжкультурних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем, що стали фундаментальними для міжкультурної комунікації, почало здійснюватися задовго до її інституалізації. Зокрема, означена проблематика стала предметом досліджень Г. Ляйбниці, Й. Гердера, В. фон Гумбольдта, О. Потебні, В. Вундта й інших. Сучасні лінгвісти, соціологи, філософи, педагоги, психологи ґрунтовно опрацьовують проблематику міжкультурної комунікації. Зокрема опрацьовуються питання сутності цього феномену, його мети, шляхів формування тощо. Так, названі питання опрацьовуються в роботах І. Бахова, Н. Булави, Б. Слющинського та інших. Однак у сучасній науці немає однозначного визначення поняття «міжкультурна комунікація». Воно розглядається з боку різних наук.

Метою цієї статті є всебічне вивчення міжкультурної комунікації з метою розкриття її сутності, визначення основних компонентів та аналізу факторів, що впливають на ефективність міжкультурного обміну інформацією.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація — це процес обміну інформацією між представниками різних культур, який охоплює не лише вербальні, а й невербальні засоби спілкування. Це явище є невід'ємною складовою глобалізованого світу, де взаємодія між людьми з різними культурними, соціальними та мовними особливостями відбувається дедалі частіше. Поняття міжкультурної комунікації включає в себе вивчення того, як культурні фактори впливають на процеси передачі інформації, аналіз бар'єрів, що можуть виникати у такій взаємодії. Актуалізація досліджень міжкультурної комунікації пов'язана із феноменом мультикультуралізму, який вийшов на арену на зламі XX–XXI століть. Це явище виникло внаслідок міграційних та інтеграційних процесів, що відбуваються на різних рівнях суспільного життя.

Історія дослідження міжкультурної комунікації як наукової дисципліни сягає середини XX століття.

Її формування було тісно пов'язане з розвитком антропології, соціології, лінгвістики та психології. Одним із перших дослідників, які звернули увагу на важливість культурного контексту у спілкуванні, був американський антрополог Едвард Холл. У своїх роботах, зокрема в книзі «The Silent Language» (1959), він увів поняття «висококонтекстних» і «низькоконтекстних» культур, пояснюючи, як культурний контекст впливає на стиль комунікації. Холл досліджував просторову поведінку (проксемику) та її вплив на міжкультурну взаємодію [1, с. 55].

Подальший розвиток дисципліни відбувався за активної участі таких дослідників, як Герт Хофстед, який створив модель культурних вимірів, що допомагає зрозуміти відмінності між культурами на основі таких параметрів, як дистанція влади, уникнення невизначеності, індивідуалізм проти колективізму та інших. Роботи Гофстеде стали основою для багатьох сучасних досліджень міжкультурної комунікації, особливо в галузях міжнародного бізнесу та менеджменту. Інший вагомий внесок зробив Річард Льюїс, який розробив модель культурних типів, що класифікує культури за їх стилем спілкування: лінійно-активні, багатозадачні та реактивні.

Можливість безпосереднього ознайомлення з іншими культурами викликає необхідність уміння орієнтуватися у них, здатності до міжкультурної комунікації. Міжкультурна комунікація у дослідженні Б. Слющинського трактується важливим проблемним полем. Поняття «міжкультурна комунікація» дослідник розглядає крізь призму його складових — «комунікація» і «культура».

Культура, на його переконання, — це «сукупність соціальних норм і цінностей, що склалися історично і притаманні конкретній суспільній системі». Натомість «комунікація — це специфічна норма взаємодії людей з передачі інформації від людини до людини, яка здійснюється за допомогою мови та інших знакових систем» [2, с. 78].

На переконання Н. Булави, міжкультурна комунікація є соціальним феноменом, сутність якого полягає у «конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами у межах чітко визначеного просторово-часового континууму»

Вітчизняний дослідник І. Бахов стверджує, що термін «міжкультурна комунікація» варто розглядати з позиції низки підходів. В основі першого підходу лежать основні положення класичної позитивістської методології, що використовує системний метод та обґрунтовує концепцію інформаційного суспільства. Другий підхід ґрунтується на когнітивній моделі суб'єкт-об'єктних відносин, у межах яких комунікація виокремлюється як особливий онтологічний об'єкт. В основі методології цього підходу — методи герменевтики, критичної рефлексії, раціональної реконструкції [3, с. 17].

Вербальна комунікація є основним інструментом обміну інформацією між людьми і відіграє ключову роль у міжкультурній комунікації. Вона охоплює всі

аспекти мовної комунікації, такі як слова, словосполучення, речення та тексти, що використовуються для передачі значення. Мова, як система знаків, є центральним елементом вербальної комунікації і слугує основним засобом вираження думок, почуттів та ідей. Вербальні засоби комунікації включають усну та письмову форми, кожна з яких має свої особливості та функціональне призначення [4, с. 78].

Особливе значення в міжкультурній комунікації мають мовні бар'єри, які можуть виникати через різні фактори, включаючи відмінності в граматиці, лексиці, фонетиці та інтонації. Наприклад, одні й ті ж слова або вирази в різних мовах можуть мати абсолютно різне значення, що може призвести до неправильного розуміння повідомлення. Варто враховувати феномен ідіом і фразеологізмів, які часто є унікальними для певної культури і можуть бути складними для перекладу або розуміння іноземцями [5, с. 90].

У деяких культурах прийнято використовувати прямий, конкретний стиль спілкування, де значення виражається чітко і однозначно (наприклад, англо-американська культура). У той час як у інших культурах, таких як японська чи арабська, переважає непрямий стиль, який передбачає використання метафор, натяків та емоційного забарвлення. Ці відмінності можуть мати значний вплив на ефективність міжкультурної комунікації, оскільки представники різних культур можуть по-різному інтерпретувати повідомлення залежно від свого культурного походження.

Вербальна комунікація включає аспекти мовної адаптації, такі як використання спрощеної мови або зміна темпу мовлення для полегшення спілкування з людьми з іншої культури. У контексті міжкультурного діалогу важливо враховувати не лише граматичну правильність, але й культурну доречність повідомлення, щоб уникнути непорозуміння або потенційних конфліктів.

Невербальна комунікація є важливою складовою міжкультурної взаємодії, оскільки значна частина інформації у спілкуванні передається не за допомогою слів, а за допомогою жестів, міміки, інтонації, пози та інших невербальних сигналів. Ці інструменти формують контекст, підсилюють або змінюють значення вербального повідомлення, а іноді навіть замінюють його. Невербальна комунікація, як і вербальна, значною мірою залежить від культурних особливостей, що робить її вивчення особливо актуальним у контексті міжкультурної комунікації [6, с. 22].

Одним із ключових елементів невербальної комунікації є міміка, тобто рухи обличчя, які виражають емоції та настрій. Одні й ті ж вирази обличчя можуть мати різне значення в різних культурах. Наприклад, посмішка в західних культурах зазвичай сприймається як знак дружелюбності або радості, тоді як у східних культурах вона може означати збентеження або спробу приховати справжні почуття. Інший приклад — зоровий контакт: у західних суспільствах він часто сприймається як ознака довіри та щирості, тоді як у деяких азійських культурах

прямий контакт з очима може бути ознакою неповаги чи агресії.

Жести є потужним засобом невербальної комунікації, але їхнє значення значно варіюється залежно від культурного контексту. Наприклад, жест «окей» (з'єднання великого і вказівного пальців у коло) у багатьох країнах означає схвалення, тоді як у деяких культурах він може вважатися образливим. Такі відмінності можуть призвести до комунікативних непорозуміння або навіть конфліктів у міжкультурній взаємодії.

Невербальні засоби комунікації є надзвичайно важливими для встановлення довіри та взаєморозуміння в міжкультурній взаємодії. Однак їх використання вимагає високого рівня культурної чутливості, оскільки відмінності у сприйнятті невербальних сигналів можуть призвести до серйозних комунікативних бар'єрів. Вивчення цих особливостей допомагає підвищити ефективність комунікації, зменшити кількість непорозуміння і створити гармонійні стосунки між представниками різних культур [7, с. 51].

Одним із ключових соціокультурних аспектів є цінності, які визначають пріоритети в суспільстві та впливають на сприйняття комунікації. Наприклад, в індивідуалістичних країнах (США, Західна Європа) основний акцент робиться на особистій свободі, самовираженні та досягненнях. У колективістських культурах (Китай, Японія, арабські країни) переважає прагнення до групової гармонії, лояльності до сім'ї чи громади, уникнення конфліктів. Такі відмінності впливають на стиль спілкування: у перших культурах люди можуть бути більш прямими та відкритими, тоді як у других — надають перевагу непрямості та скритності.

Соціальні норми є важливим фактором міжкультурної комунікації. Вони визначають, яка поведінка є прийнятною в певних ситуаціях. Наприклад, у деяких культурах прийнято починати ділові переговори з обговорення особистих тем для створення довірливої атмосфери (як у латиноамериканських чи арабських країнах), тоді як у скандинавських чи німецьких культурах така поведінка може вважатися недоречною і відволікати від основної мети зустрічі [8, с. 55].

Традиції та релігійні переконання — ще один важливий соціокультурний фактор, який впливає на комунікацію. Вони визначають не тільки стилі поведінки, але й мовні зврати, теми для обговорення, час і спосіб спілкування. Наприклад, в ісламських країнах дотримання певних норм у спілкуванні між чоловіками та жінками є обов'язковим і вимагає поваги до релігійних традицій, тоді як у більш світських суспільствах таких обмежень може не існувати.

Стереотипи та упередження відіграють значну роль у міжкультурній комунікації, впливаючи на сприйняття співрозмовника та зміст повідомлення. Наприклад, упереджене ставлення до певної культури може викликати недовіру, навіть якщо наміри комунікації є дружніми. Водночас, стереотипи можуть слугувати орієнтиром для початкового розуміння

іншої культури, хоча важливо не підміняти ними реальні знання та досвід.

Глобалізація сприяє взаємопроникненню культур, що створює нові виклики для міжкультурної комунікації. З одного боку, вона сприяє уніфікації певних аспектів соціокультурного контексту, таких як діловий етикет або використання міжнародних мов, таких як англійська. З іншого боку, вона посилює потребу в збереженні культурної ідентичності та адаптації до нових умов спілкування, де змішуються різні традиції та стилі поведінки [9, с. 17].

Тому соціокультурні аспекти міжкультурної комунікації є надзвичайно важливими для розуміння та ефективного управління комунікативними процесами в глобалізованому світі. Вивчення цінностей, норм, традицій та стереотипів різних культур допомагає уникнути непорозумінь, зміцнює довіру та створює умови для гармонійної взаємодії між представниками різних суспільств. Це є ключовим елементом забезпечення успішної міжкультурної комунікації в сучасному світі [10, с. 78].

Висновки. У статті досліджуються ключові аспекти міжкультурної комунікації, яка є важливою складовою глобалізованого світу. Аналізуючи поняття міжкультурної комунікації, її історичний розвиток та внесок вітчизняних і зарубіжних науковців, ми дійшли висновку, що це міждисциплінарне явище охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти взаємодії культур. Зростаюча актуальність цієї теми зумовлена посиленням міжнародного співробітництва, міграційними процесами, необхідністю адаптації до мультикультурного середовища.

Вербальні та невербальні засоби комунікації є ключовими для забезпечення ефективного спілкування між представниками різних культур. Вони дозволяють не лише передавати інформацію, але й створювати емоційний зв'язок, розуміння та довіру. Водночас відмінності у мовних традиціях, жестах, інтонаціях та інших комунікативних елементах можуть стати джерелом непорозумінь. Тому важливо вивчати і враховувати ці відмінності в міжкультурному діалозі.

Список використаних джерел

1. Бахов І. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 2. С. 34–43.
2. Булава Н. Формування міжкультурної комунікації як необхідної складової мовної підготовки студентів-іноземців. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». Херсон: Херсонський державний університет, 2016. Вип. 6. С. 54–59.
3. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. Освітologічний дискурс, № 2 (6), 2014. С. 23–32.
4. Захарчук Н. В. Роль міжкультурної комунікації у формування духовних цінностей майбутніх екологів. Вісник Житомирського державного університету. 2009. Вип. 43. С. 117–120.
5. Лебедева Л. Е. Міжкультурна комунікація: лінгвістичний аспект. Філологічні студії. Вип. 9, 2013. С. 246–252.
6. Максимович О. Міжкультурна комунікація як предмет міждисциплінарного теоретизування. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2017. Вип. 39. С. 85–89.
7. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. «Академія», 2012. С. 288.
8. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» К., 2008. С. 18.
9. Слющинський Б. Міжкультурна комунікація як регулятор міжособистісних відносин суспільства. Нова парадигма. 2016. № 130. С. 82–91.
10. Шавкун І. Г. Міжкультурна комунікація як складова сучасної менеджмент-освіти. Культурологічний вісник Нижньої Наддніпрянщини. 2009. Вип. 23. С. 115–118.

References

1. Bakhov I. Mizhkulturna komunikatsiia v konteksti hlobalizatsiinoho dialohu kultur. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 2012. № 2. S. 34–43.
2. Bulava N. Formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii yak neobkhdnoi skladovoi movnoi pidhotovky studentiv-inozemtsiv. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia". Kherson: Khersonskiy derzhavnyi universytet, 2016. Vyp. 6. S. 54–59.
3. Halytska M. M. Mizhkulturna komunikatsiia ta yii znachennia dlia profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv. Osvitlohichnyi dyskurs, № 2 (6), 2014. S. 23–32.
4. Zakharchuk N. V. Rol mizhkulturnoi komunikatsii u formuvanni dukhovnykh tsinnostei maibutnikh ekolohiv. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. 2009. Vyp. 43. S. 117–120.
5. Lebedieva L. E. Mizhkulturna komunikatsiia: lnhvistychnyi aspekt. Filolohichni studii. Vyp. 9, 2013. S. 246–252.

6. Maksymovych O. Mizhkulturna komunikatsiia yak predmet mizhdytsyplinarnoho teoretyzuvannia. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia "Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody". 2017. Vyp. 39. S. 85–89.
7. Manakin V.M. Mova i mizhkulturna komunikatsiia. "Akademiia", 2012. S. 288.
8. Miazova I. Yu. Mizhkulturna komunikatsiia: zmist, sutnist ta osoblyvosti proiavu (sotsialno-filosofskyi analiz): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filos. nauk: spets. 09.00.03 "Sotsialna filosofii ta filosofii istorii". K., 2008. S. 18.
9. Sliushchynskyi B. Mizhkulturna komunikatsiia yak rehulator mizhospnistnykh vidnosyn suspilstva. Nova paradyhma. 2016. № 130. S. 82–91.
10. Shavkun I. H. Mizhkulturna komunikatsiia yak skladova suchasnoi menedzhment-osvity. Kulturolohiichni visnyk Nyzhnoi Nadnyprianshchyny. 2009. Vyp. 23. S. 115–118.